

АНАЛИТИЧНОСТ И СЪПРЕЖИВЯВАНЕ
(АЛЕКСАНДЪР ВУТИМСКИ“ от БОЖИДАР
КУНЧЕВ. С., „Наука и изкуство“ 1984)

Не зная дали няма да прозвучи маниерно, ако кажа, че монографичното изследване за Александър Вутимски е една изповедна книга и своеобразна проверка за критическия менталитет на Б. Кунчев. Тя е такава както по онова скрито вътрешно съответствие между поета и неговия изследвач, така и в начина, по който са използвани автентичен исторически материал, лични впечатления и най-вече предпочитанията на собствения вкус, подчинени на литературоведската задача да се изяснят отделни звена от литературния процес в края на 30-те и началото на 40-те години.

В уводната част на книгата си Кунчев споделя, че поетическото творчество на Вутимски, „където истината и красотата са изстрадани с неповторим драматизъм“, е в същата степен и „необикновено послание“, с което „един смутен, но влюбен в живота артист поздравява съкровените ни основания да търсим и да се надяваме“. Поставени в началото на изследването, тези думи открояват особения характер на критическия анализ, неговия съпреживяваш нерв, амбицията не само теоретически да се обяснят законите на творческото развитие, логиката на лиричeskото действие, но и да се уловят конвулсиите на една душевност, за което са необходими сетивата на поет. Самият факт, че досега не е публикувано нито едно систематизирано изследване върху Вутимски, е силно доказателство за своеобразната природа на този творец и за трудностите, които биха съпътствували всяко по-задълбочено и изведено в исторически план наблюдение. Отделните статии на М. Наимович, на З. Петров и др., както и спомените на ония, които са познавали отблизо личността на Вутимски, са оставяли винаги на заден план някои основни въпроси от поетиката и естетиката на неговата поезия, без които всеки опит да се определи мястото му в нашата лирика би загубил своя смисъл. Успехът на Кунчев трябва да се търси именно тук — в задълбоченото и прецизно анализиране на отношението личност-творчество-житейски обстоятелства, както и в опита да се определят граници, в които психографията на творческия опит

се издига на нивото на философско-естетически синтез и идеологическа преценка на човешката природа и гражданската позиция, на поетическия натюрел и устойчивите елементи в социалните възгледи. И на мен лично ми допада стремежът на Кунчев чрез разчитането на тази сложна диалектика да открие възможностите на таланта и посоките, по които човешката съдба ще изведе развитието на един поет, в чиято трагичност не е трудно да се предусети обречеността на всеки опит за преодоляване гравитацията на битието, жестоките закони на социално-политическата действителност.

Известният френски историк Мишле някога беше казал, че история не може да се пише с „ако“ и тази уговорка остава валидна за „явлението Вутимски“. Една такава презумпция по всяка вероятност е предопределила и подхода на Кунчев, скритото противопоставяне, което той прави в книгата си на това, което е и което би било възможно да бъде другояче. И ако при първия прочит на началните глави убеждението на критика, че „Вутимски е странен и все пак закономерен продукт на точно определено време. Като духовен феномен той може да бъде разглеждан само в границите на своята епоха“ ще се наложи като задължителна стъпка към социологичното изясняване на обсъждания предмет на критическия анализ, то в контекста на тази скрита опозиция, изнесената на преден план идея за особен *Вутимски* вече прозвучава с друго значение. Пак там Кунчев ще отбележи: „Ако не беше прекъснат младият му живот, той нямаше да бъде *вече* Вутимски.“ Това е възелът, който е трябвало да разплете критикът и оттук именно започва и най-трудното — да се обясни ония механизми, в който онтологията на творческия процес се проявява в ред често пъти взаимно изключващи се форми и състояния. От една страна, това са психологическите предпоставки: чувствителност, която стига до крайна болезненост; артистичност, която пречи на разума да се съпротивлява на вродената и изострена импулсивност; неустойчива воля, която е способна да изведе въображението до най-високите точки на художественото напрежение и в същото време се оказва твърде слаба пред инстинкта за самосъхранение (както доказва модерната психология, този инстинкт при хората е лабилна нервна систе-

ма се проявява най-често в приоритетния избор на удоволствието).

От друга страна — социалният опит, който е достатъчно богат, за да предостави на поета необходимия конкретен материал за неговото творческо вдъхновение, в последна сметка тласка личността към затворения кръг на чувството за обреченост, самотност и безполезност. Кунчев се ориентира успешно в сложния лабиринт на душата, търси подходящо причините за личната драма на Вутимски не само в психофизиологичното, но и в обществената определеност на едно съзнание, което винаги тръгва към живота с предварителната уговорка за невъзможността да бъде друго, точно такова, каквото искаат да го видят в своите искрени пожелания най-близките другари. Постоянният паралел с Ив. Пейчев, Ал. Геров, Б. Райнов, с Далчев и др. и включването в разсъжденията върху фактурата и идейното съдържание на поетическия образ при Вутимски на изповедни ремарки, правени от самия поет или от негови близки, са използвани нахождания от критика при разчитането на човешкото битие. В битието на личността и на твореца Вутимски Кунчев търси и открива източниците на една трагедия, която има определено значение и за самия литературен процес. И си мисля, че няма кой знае какъв резон в цитираната реплика на известния френски поет Анри Мишо („Цялата европейска литература е изпълнена със страдание, а не с мъдрост“), защото най-късото разстояние до познатието минава през изстраданите неща. Нека си припомним изпълнените от оная почти нечовешка мъка изповеди на поета, сравняващ своята нерадостна съдба с чуждия блясък на богатия ресторант („Ресторант“):

Аз другаде изсрах и живях.

Познах глада, безсънието, нуждата и свикнах да живея и се боря за моя свят — потиснат, обруган, от крайните квартали, от таваните, от сутерените задушни на града.

Не е ли това най-вярната посока, по която възображението ще съумее да се изкачи до височините на философското и социално-психологическо обобщение, за които с право Кунчев отделя толкова място в своята книга? Критикът впрочем е прав, когато излиза от тясното всекидневно съдържание на понятието „битие“, за да включи в него и съставки, които имат философско-естетически и обществено-генетически характер. Така размислите върху изключителното у Вутимски ще бъдат повод не само за изясняване на индивидуалната надареност на тази личност, на нейната способност да бъде винаги интересна и изобретателна, но и за обособяването на генерацията творци от края на 30-те и началото на 40-те години като „гражданска и творческа формация с от-

личавашо се положение в литературата ни“. Погледът на критика ще успее да открие „особения нихилизъм и скептизъм“ на тези млади хора, събрани около „Звън“, „Светло-струй“, „Ученически подем“ и други леви издания и свързани от общата „чувствителност на родените в големия град“, от дълбокото им омерзение към света, сред който живеят, от общата амбиция „да утвърдят изповедна и разговорна, предметна и конкретна поетика“. А наблюденията върху живота естествено ще преминат в детайлен анализ на отделни произведения, който ще следва сложните извивки на характера, движението на таланта между рефлексията и необходимостта от действие, между склонността да се съзерцава и острата чувствителност на съзнание, способно да съчувства, без обаче да се включва активно в обществената действителност.

Ще си позволя да цитирам един пасаж от разсъжденията на Кунчев, където личи неговата способност да съчетава психологическият ракурс със социологическата констатация, да анализира поетическия натюрел, като не забравя колко важен в случая се оказва акцентът върху мирогледното устройство на съзнанието: „Нямало е сила, която да го принуди да измени на крайната си чувствителност, на изначалната си склонност да усложнява нещата. Относителната мажорност на първите му стихотворения, тяхната идейна приповдигнатост, оптимизма, който усещаме, това е по-скоро израз на търсещия му ум. А душата на Вутимски и тогава е повече предразположена към тъгата и съзерцателния унес. Поети с такава чувствителност могат да напишат и революционна поезия. И все пак най-автентичните им осъществявания са в сферата на изповедното, на леката меланхолия или тежката скръб, на лирическата интерпретация, където личностното, дълбоко субективното преобладава“. Този пасаж подсказва и нещо друго, което се налага като задължение за всеки критик и на което Кунчев не остава чужд, а именно — истината към един или друг творец минава не през оголените квалификации, през приписване на недействителни качества и премълчаване на недостатъци, а в търсене и обясняване на причините, които извеждат таланта до собственото му самоотричане.

Вероятно такава е природата на истинското изкуство — непрекъснато да се саморазрушава и самоизгражда. И само който не е успял да овладее тази сложна диалектика, да не прекъсне тънката нишка между смъртта и живота, само той няма да бъде люшкан от превратностите на съдбата, срещу които може да се застане единствено с устойчивостта на избрания вече идеал, на последователно следваната цел. Творчеството на Вутимски — и с безпоощадия си реализъм и злъчната си ирония, с болката, протеста и вярата в светлото начало, с темата за самотата и за непрекъснатото завръщане, с

мрачните интонации и песимистичните си нотки, с всичко, което извежда пред нас един поет философ и лирик, „поет социален и романтично унесен“, — ни убеждава колко драматична е била играта на разрушителните и на съзидателните сили. И ако има в последна сметка нещо, което ме кара да спестя всички отпавени към книгата на Кунчев критични бележки, то е точно това следене на Вутимски в неговото движение между двете крайности, тази обективна оценка за творческия път на личност, която и в своите увлечения по естетизма на О. Уайлд, по текстовете на Киркегор и Андре Жид, и в откъсването си от прогресивната среда на ученическите и студентските си години винаги съхранява дълбоко в себе си органичната си привързаност към светлината. Както ще изпоява в едно от най-силните си стихотворения:

Не съм затворен кръг. —

Стоя пред цялата безкрайност на света.

И сутринта, и вечерта.

Аз слушам как земята диша,

усещам как се движи,

как се зараждат бавно и растат

децата, ручете, пъкните.

Над мен отхожда слънцето на път.

В това максимално приближаване до човека и поета Александър Вутимски, в искрения и съпреживяващ тон на аналитичния слог в самата атмосфера на разсъжденията, за която голяма роля играят и включените накрая спомени на М. Величков, Р. Ралин, Т. Герова, Б. Божилов, П. Славински и Ив. Мартинов, аз виждам достойнствата на тази книга, нейния научен принос. И бих добавил — художественото ѝ въздействие.

Любен Бумбало

„БЪЛГАРСКАТА ДРАМАТУРГИЯ 1978—1944“
от ЮЛИАН ВУЧКОВ. С., БП, 1983, 396 с.

През 1981 г. излезе трудът на Юлиан Вучков „Българската драматургия 1944—1979“. Насоки и тенденции“, в който се проследяваше развитието на социалистическата драматургична литература у нас в продължение на три и половина десетилетия. Новата му книга „Българската драматургия 1878—1944“ продължава проучванията на критика върху историята на родната ни драма и осветлява основните етапи и тенденции от класическия период на нашата национална драматургия.

В увода Юл. Вучков посочва, че изследването представлява опит да се проследи „пътят на българската драматургия от 1878 до 1944 година. . ., всички тематични, жанрови и стилни направления на нейното развитие,

многообразието на идейно-художествените търсения и явления в тази област на нашата художествена литература“ (с. 5). Първата глава разглежда различните тенденции, проявили се в практиката на българските драматурзи през периода 1878—1944 г., а втората ни поднася седем критически портрета с обстоен анализ на драматургичното наследство на нашите най-изтъкнати автори в това отношение: Иван Вазов, Антон Страшимиров, Петко Тодоров, Пейо Яворов, Стефан Л. Костов, Рачо Стоянов и Йордан Йовков. Юл. Вучков се стреми да свърже идейно-художествената оценка на произведенията с информацията за тяхната тема и сюжет, да даде нов, свой прочит на творбите от нашата драматургична класика, да намери точното им място в историята на българската драматургия. Панорамният поглед върху цялостното развитие на българската драматургична литература през посочения период е съчетан с изостреното внимание и аналитичния подход към отделната разглеждана творба. Авторът непрекъснато привежда оценки на критиците съвременници на създаваните драми, спори с тях и оборва много неверни или пресиелени твърдения, като аргументирано, но същевременно темпераментно, с подчертано личен стил излага своето гледище за националната ни драматургична класика, подлагайки я на цялостна преоценка. Това не просто уплътнява изложението на материала, но и внася тон на открита полемика в книгата и ни кара да погледнем от нов аспект към редица пренебрегвани или забравени днес произведения.

В първата глава, озаглавена „Поглед към пътя на българската драматургия от 1878 до 1944 година“ Юл. Вучков полемизира с редица критици от миналото (П. П. Славейков, Б. Ангелов, Б. Пенев, д-р Кр. Кръстев, Вл. Василев, Цв. Минков и др.), които са отричали голяма част от нашата драматургична класика, смятайки, че тя изостава далече зад художественото равнище на поезията и белетристиката ни. Изследователят подчертава, че в подобни случаи се е забравяло за големите художествени постижения на тази класика, особено на фона на сравнително слабите традиции, наследени от българската възрожденска драматургия, в която като истински сполучливи пиеси от съвременно гледище могат да се посочат единствено „Иванко“ на Васил Друмев и „Криворазбраната цивилизация“ на Добри Войников. Правейки кратък анализ на възрожденската драматургична литература, той изтъква като нейни заслуги силния граждански пагос, демократизма и реалистичната ѝ насоченост, които българската драматургия след Освобождението възприема, доразвива и обогатява.

В развитието на изследвания драматургичен процес Юл. Вучков набелязва два етапа: от 1878 до 1918 г. и от 1918 до 1944 г., всеки от които е подробно анализиран. Авторът е успял да разкрие мъчителните трудности по